

KS. TADEUSZ ZADYKOWICZ* – LUBLIN

[Recenzja]: Andrzej Derdziuk, *Zakonnik i uczony Roland Prejs OFMCap 1956-2023*, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia Sandomierz, Lublin 2024, ss. 250, ISBN 978-83-8345-232-6

Na dzieje Kościoła, w tym na historię prowadzonych przezeń uczelni oraz funkcjonujących w jego ramach zakonów i klasztorów, podobnie jak na dzieje narodów i społeczeństw, można patrzeć przez pryzmat określonych datami wydarzeń i faktów, przez działalność struktur i instytucji, ale można je czytać także poprzez historie konkretnych ludzi, którzy te dzieje tworzą, ubogacając osobistym geniuszem, a niekiedy i kolorytem własnej osobowości. Takie prozopograficzne podejście do dziejów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, a po części także do dziejów swego zakonu, prezentuje o. prof. Andrzej Derdziuk OFMCap w książce poświęconej zmarłemu niedawno o. prof. Rolandowi Prejsowi, kapucynowi, swemu współbratu, a zarazem współpracownikowi z uczelni.

Ojciec prof. Roland Prejs, który większość swoich publikacji poświęcił prezentacji postaci z historii Kościoła i ojczyzny, wpisujących się w tworzenie panoramy dziejów Polski, z pewnością zasługuje na podobne opracowanie swojej spuścizny. Jego wierność personalistycznemu ujmowaniu dziejów, w ramach którego opracował sylwetki setek zakonników i księży, zostaje poniekąd odwzajemniona publikacją o. Andrzeja Derdziuka. Wraz z nią ten lubelski historyk Kościoła znajduje należne sobie miejsce w literaturze prozopograficznej. Pośród wielu publikacji, które poświęcił on życiu i działalności franciszkanów i franciszkanek, a także innych duchownych Kościoła katolickiego, znalazła się teraz książka i o nim jako zakonniku i uczonym. Można powiedzieć, że jak o. Prejs wydobywał z archiwów wiedzę o swoich współbraciach, tak o. Derdziuk wydobywa wiedzę o nim jako niezwykłym człowieku i naukowcu.

* Ks. Tadeusz Zadykiewicz – dr hab. teologii, prof. KUL, Instytut Nauk Teologicznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: tadeusz.zadykiewicz@kul.pl
<https://orcid.org/0000-0002-1687-8286>

Układ treści publikacji obejmuje dwa etapy biografii o. Prejsa jako profesora w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II, a mianowicie jego dojrzewanie do kariery akademickiej (rozdział I) oraz posługę nauczyciela akademickiego (rozdział II). Ta część została uzupełniona szczegółowym wykazem osiągnięć naukowych, dydaktycznych i popularyzatorskich o. Prejsa (rozdział III). Ukazuje ona ogrom jego dokonań naukowych. Obejmuje wykaz jego publikacji, rozpraw doktorskich, których był promotorem, prac dyplomowych wypromowanych na Wydziale Teologii w Lublinie oraz na Wydziale Zamiejscowym Nauk o Społeczeństwie w Stalowej Woli, a także recenzji przygotowanych w postępowaniach o awans na stanowisko profesora nadzwyczajnego, o stopień doktora habilitowanego i doktora nauk teologicznych. Wykaz zawiera także zestawienie istotnych pozycji w dorobku naukowym o. Prejsa, którymi są liczne referaty i wystąpienia na sympozjach i konferencjach naukowych, wygłaszane w wielu miejscach Polski.

Z książki o. prof. Derdziuka wyłania się obraz Rolanda Prejsa jako człowieka, zakonnika, naukowca, a nade wszystko historyka o szerokiej wiedzy i zdolnościach dydaktycznych, który prowadził badania głównie nad dziejami Kościoła w Polsce doby zaborów, choć ciągle rozszerzał swoje zainteresowania badawcze, m.in. o dzieje teologii w Polsce XIX wieku, historię franciszkanizmu w Polsce, wkład zakonów w tworzenie kultury. W polu jego zainteresowań były także nauki pomocnicze historii. Zajmował się również źródłoznawstwem oraz dziejami zakonów franciszkańskich i konkretnych zakonników. Był także dobrym popularyzatorem nauki.

Ojciec Prejs – jak wykazuje autor recenzowanej monografii – był naukowcem, profesorem z powołania, choć nie od razu miał możliwość to powołanie realizować. Kiedy zaś wreszcie mógł prowadzić zajęcia, to niekoniecznie odpowiadające jego prawdziwym pasjom. Był przy tym niezwykle pracowity; był człowiekiem wręcz tytanicznej, niezmordowanej pracy, ogromnej wiedzy, systematyczności, dokładności, niezwyklej pamięci. W kontakcie ze źródłami dociekał najmniejszych szczegółów. Umiejętnie wyciągał wnioski. W swoich wypowiedziach był niekiedy bardzo odważny i zarazem krytyczny wobec postaci, których historię badał na podstawie świadectw i dokumentów archiwalnych. Miał zatem wiele cech, które powinny wyróżniać badacza i zarazem zakonnika.

Dzięki lekturze monografii o. Derdziuka wykładowcy odkryją w nim naukową uczciwość, konsekwentną metodologię pracy historyka Kościoła, a przy tym dystans do siebie i swoich kompetencji. Zakonnicy – dyspozycyjność i posłuszeństwo przy jednoczesnym zachowaniu własnego zdania. Z tego względu książka może pomóc naukowcom – może zwłaszcza początkującym dopiero badaczom dziejów – niejako zweryfikować swoje podejście do nauki, a zakonnikom odkryć na nowo zakonne cnoty, które warto naśladować, ale i cechy, które można tylko podziwiać bądź tylko się z nich śmiać.

Książka ujawnia ogromne zamiłowanie o. Prejsa do badanej rzeczywistości, jego zachwyt nad historią kapucynów, erudycję, ale wprowadza czytelnika również w świat jego bogatej osobowości, pozanaukowych zainteresowań, doświadczeń i zakonnych relacji z braćmi. Student czy współpracownik każdego profesora zwykle zna jego dorobek naukowy, obszary badań, nie zawsze natomiast jego

pasje, zamięłowania. Dzięki publikacji o. Derdziuka pewnie niejeden historyk w Polsce i niejeden kapucyn dowie się, że o. Prejs uczył się gry na fortepianie, miał zainteresowania artystyczne, turystyczne, krajoznawcze, plastyczne, chemiczne, a jednocześnie nie lubił przedmiotów ścisłych i lekcji WF. Był zatem człowiekiem – można powiedzieć – zwyczajnym, a zarazem niezwykle oryginalnym, niezależnym w myśleniu, zdystansowanym do siebie, do swego wyglądu i zdrowia.

Autor recenzowanej książki nie idealizuje postaci. Przedstawia konkretną osobę z jej radościami i problemami. Ukazuje nie tylko ogrom wiedzy oraz dokonań naukowych o. Rolanda, ale także bogactwo jego osobowości. Czytelnik poznaje jego cechy, charakterystyczne – czasami dowcipne – powiedzenia. Z narracji o. Derdziuka wyłania się bardzo realistyczna postać – człowiek, który ma swoje ambicje (chce pracować naukowo), a zarazem zachowuje krytyczny dystans wobec siebie. Napotyka różnego rodzaju przeszkody i trudności. Miewa okresy zniechęcenia. Nie ma zdolności przywódczych i chętniej angażuje się w przedsięwzięcia inicjowane przez kogoś innego. Jest odważnym badaczem, ale nieśmiałym i lęklwym w relacjach z innymi. Jest wrażliwy na piękno i na opinie współbraci, a przy tym prosty i łatwowierny, wręcz naiwny, jak dziecko. Ma zatem także swoje wady, a nawet problemy natury duchowej, niepokoje sumienia. Zna swoje ograniczenia (trudności z nauką języka obcego, początkowo także z obsługą komputera). Ma też swoje „dziwactwa” (rezygnacja z telefonu komórkowego, bo ogranicza wolność, czy z paszportu i wyjazdów zagranicznych, bo deklaruje się jako anarchista), choć – jak sam twierdzi – chce uniknąć zdziwaczenia, które grozi każdemu uczonemu. Ojciec Derdziuk nie ukrywa zatem pewnych przywar, niedoskonałości tytułowego uczonego i zakonnika, co świadczy o obiektywizmie opracowania.

Książka ujawnia wiele szczegółów z życia osobistego, zakonnego i naukowego o. Prejsa, łącznie z takimi, jak: treść pytań i odpowiedzi otrzymanych i udzielonych przez niego podczas egzaminów; składy komisji egzaminacyjnych, przed którymi stawał; treści pism kierowanych do władz zakonnych czy uniwersyteckich; treści recenzji jego prac, a nawet wysokość wynagrodzenia otrzymywanego na poszczególnych etapach pracy. Takich informacji dostarczają nie tylko archiwa, ale także świadkowie. Autor monografii często oddaje głos świadkom życia i pracy o. Prejsa, do których sam się również zalicza. To szczególnie cenne, bo tych bezpośrednich świadków będzie przecież z każdym rokiem coraz mniej. Tymczasem ktoś inny jak nie współbrat w zakonie może przekazać tyle szczegółów dotyczących jego relacji z braćmi, przez których czasami był wyśmiewany za dziwaczne zwyczaje, a jednocześnie szanowany i ceniony za mądrość wypowiedzi i życie bogactwem duchowości kapucyńskiej? Któż inny jak nie bezpośredni świadek mógłby opisać wygląd jego zakonnej celi i opowiedzieć o roli, jaką w tej celi odgrywał pajak, czy o jego sposobach spędzania wolnego czasu na wykonywaniu miniatur strojów liturgicznych w postaci wycinanych z kolorowego papieru i malowanych w różnych barwach ornatów, dalmatyk, stuł i mitr? Niewątpliwie, ponad czterdzieści lat życia w zakonie kapucyńskim głęboko ukształtowało mentalność Rolanda Prejsa, który autentycznie kochał braci i cieszył się swoim powołaniem. Dzisiaj to właśnie współbracia mogą uzupełnić to, czego nie ma w źródłach pisanych.

Odkrycie tak wielu szczegółów z życia o. Prejsa stało się możliwe dzięki wykorzystaniu przez o. Derdziuka specyficznych źródeł. Książka jest oparta na materiałach nie zawsze powszechnie dostępnych. Autor otwiera je przed czytelnikiem, poniekąd wyręczając z konieczności osobistej kwerendy. Otwiera Archiwum Kurii Prowincjalnej w Warszawie, Archiwum Uniwersyteckie KUL, Archiwum Wyższego Seminarium Duchownego Warszawskiej Prowincji Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów w Lublinie i swoje prywatne archiwum, kryjące oficjalne, ale i bardziej osobiste dokumenty w postaci jego listów czy pisemnych prac. Samodzielne dotarcie do tych źródeł przekracza możliwości, a niekiedy i chęci kogoś, kto nie jest obeznany z metodologią pracy w archiwach. Można powiedzieć, że o. Derdziuk nas w tym wyręcza. Z prawdziwą pasją badacza eksploruje zbiory, by odkryć przed nami kolejną postać, a wraz z nią kawałek historii swego zakonu i uniwersytetu.

Autorstwo o. Derdziuka stanowi gwarancję, że czytelnik otrzymuje merytorycznie wartościowe opracowanie. Jego doświadczenie w prowadzeniu badań historycznych w zakresie teologii moralnej gwarantuje, że dziedzictwo o. Prejsa zostaje należycie wydobyte i umieszczone w szerokim kontekście duchowości franciszkańskiej. Pisana z „wdzięczności i uznania dla dokonań kapucyńskiego Historyka”¹, książka jest czymś więcej niż dokumentacją jego dokonań. Ojciec Derdziuk miejscami podejmuje swoistą polemikę z opiniami Prejsa, co w jeszcze szerszym świetle ukazuje jego osobę i poglądy. Stara się odczytać motywacje jego decyzji. Próbuje niejako wejść w jego tok myślenia, argumentowania. Koryguje także błędnie podawane dotychczas informacje na jego temat. Nie jest to zatem tylko zbiór dat i wykaz zwykłych faktów, choć i takie kronikarskie podejście czytelnik w książce odnajdzie. Jednak nie mniej ważna niż fakty i daty jest identyfikacja źródeł postaw o. Prejsa, umieszczenie jego osoby i spuścizny w szerszym kontekście uwarunkowań zakonnych, uniwersyteckich, a nawet ogólnospołecznych.

Nie ulega wątpliwości, że dorobek naukowy o. prof. Rolanda Prejsa zasługuje na rozpropagowanie. Pomocą w tym może posłużyć znajomość jego specyficznej – choć ciągle kapucyńskiej – duchowości, jego stosunku do siebie, do życia i do świata. Spisane koleje losu kapucyńskiego historyka i przytoczone opinie na temat jego naukowego dorobku z pewnością otworzą kolejne badania nad jego bogatą spuścizną. Każdy jednak, kto będzie się tego podejmował, będzie miał ułatwione zadanie dzięki pierwszemu, tak gruntownemu opracowaniu, które może stanowić także pewien wzór dla opracowań dorobku innych naukowców. Jest ono bowiem także swoistym wezwaniem do pamięci i szacunku wobec dziedzictwa poprzednich pokoleń.

Słowa kluczowe: Roland Prejs; historia Kościoła; kapucyni; bibliografia franciszkańska

¹ A. Derdziuk, *Zakonnik i uczony Roland Prejs OFMCap 1956-2023*, Lublin 2024, s. 8.